

JEDAN DAN JE PROŠAO ...

Odlomak iz romana »Avlija na Jaliji«¹⁾

Teško sam otvarala oči. Spavalo mi se. Još mi se spavalo ... Oba oka su se u isti mah rasklopila tek kad sam čula kako iz druge sobe ulazi moja majka. Kad se ona nadnela nad moju postelju, osetila sam njezinu nežnost i miloštu, kao da su se nada mnom raširila anđeoska krila. Toplim dlanom pomilovala mi je obraz. I šaputala u uho:

— Dete, ustani! Škola te čeka ...

Pošto sam se na brzu ruku umila i obukla, doručkovala sam i poletela niz stepenice u donju avliju, čvrsto stežući u udubini dlana marjaš koji mi je majka dala za perece.

Pored mojih nogu projurio je pacov. Crn. Velik. Brzonog. Nisam se uplašila. Nije prvi put da mi pacov presretne korake. Ima ih puno u donjoj avliji. U limenim kantama za đubre nalazi se njihov glavni stan. Često moji avlijski drugovi, s Mošikom na čelu, nogama kloparaju u limene kante — na užasavanje avlijskih stana — da ih razjare i ražeste. Tada pacovi gnevno i besno, mašući drhturavim repićem, jure na sve strane — tražeći zaklon, dok deca za njima trče i gađaju ih ljuskama od krompira i polutkama jaja. U takvim trenucima neodoljiv smeh i kikot, vrisak i psovke — dece i odraslih — razležu se našom avlijom.

Skola nije daleko od moje kuće. Tu je. Blizu. Nedaleko od Svetosavskog doma. U zgradi škole nalazi se i dorćolska pravoslavna crkva. Često, za vreme školskog odmora ulazim u nju. Tu sam sama. S tišinom. Čujem svoje disanje iako moje cipele glasno tapkaju po kamenim pločama. Zadivljeno posmatram sve što me okružuje: crkveni oltar, naslikane anđele na stropu, upaljene sveće koje dogorevaju, i ikone koje vise na crkvenim zidovima, odakle lica svetaca, kao da su živa, gledaju iza pozlaćenih okvira. Od mirisa tamjana hvata me prijatna omaglica ...

---

¹⁾ Dvorište na obali

Skrenula sam u prvo sokače. Tu se nalazi Šondina fabrika. Celi prostor oko nje ispunjen je mirisima čokolade. Prijatan je to miris. Rado ga u sebe upijam. Duboko ga udišem da ga što bolje osetim, da ga što duže u sebi zadržim.

Prošla sam ispred dućančeta čika-Lepog. Tu čika-Lepi (deca sa Jalije ne znaju njegovo pravo ime) posluje nešto pokraj svojih kolica sa sladoledom, spreman na ophodnju. Kad god ovim putem prolazim ili kada negde drugde sretnem ta kolica — u čijoj se unutrinu nalazi staklena posuda puna ledene slastice — ja ih posmatram s posebnom pažnjom. Sve četiri strane kolica obložene su šarolikim slikama. To su slike obnaženih vila, kraljeva s krunom na glavi, polu-ribe polu-devojke, svetog Đorđa koji oštrim kopljem ubija aždaju...

Dok su iz furundžinice čika-Janićija užurbano izlazile žene, deca i starci noseći pod rukom i u korpama i mrežama bele i crne nabubrele, mirisaše hlebove — jedna su kola prošla... Izišla su iz drvarnice natovarena drvima. Za kolima se kačio dečaćić sa torbicom na leđima. Deca koja su prolazila ulicom naglas su vikala prema kočijašu:

— Drž, čičo! Za kola...

Dremljivi starac prenuo se naglo sa svoga sedišta. Besno je zapucketao bičem. Preplašen dečaćić otkaćio se sa drvene poluge isturene nad zadnjim točkovima. Kada je odskoknuo sa kola, bose noge uprljale su mu se debelim blatom. Kola su zatandrkala dalje okrećući iza ugla. Deca su se glasno rugala dečaćiću koji je oborene glave ubrzao korak.

Nije mi drago, srce mi se ražalosti i ispuni teskobom svaki put kada sretnem šinterska kola. Evo ih. I sada prolaze... Ispred njih oprezno, grabežljivih očiju šinter Joca meri ulicu... Pogledajte: naleteo je na lov! Uhvatio je dugačkom motkom, na čijem se vrhu blista na suncu okrugla žica, malog čupavog psa okruglih, prestravljenih očiju.

Deca koja su prolazila ulicom okupila se oko šinterskih kola glasno negodujući:

— Pustite to siroto pseto...

I baš u trenutku kada se šinter Joca spremao da uplašeno psetance ubaci u kola (kako se to dogodilo? kojim čudom?) ono se izmigoljilo, otkinulo sa žice i vrtoglavom brzinom kao zadihani vetar, poletelo je niz ulicu... Šinter Joca je glasno psovao (o, kakvim se ružnim rečima poslužio!), dok sam ja, zajedno sa ostalom decom, radosno uživala u tom srećnom raspletu.

Dušanova ulica. Dva-tri koraka još da zakoraknem, i, evo moje škole. Zavirila sam u prolazu u čika-Svetozarevu bakalnicu. Tu se prodaju olovke, pera, torbice, tablice, računaljke i sve druge potrebe školske dece. Domaćice tu kupuju sve što služi njihovom domazluku. Čika Svetozar, glavni bakalin na Dorćolu, sedi za svo-

jom kasom dostojanstveno kao kralj na svome prestolu. Svaki put kad ubaci novac u kasu — kasa glasno zazvoni. To je za njega prijatan znak. To je primamljiv zvuk. Novac se gomila. Raste. Buja kao morski val. Čika Svetozar se smeši celim licem. Dobro je započeo dan.

Stigla sam pred školsku kapiju. Uz neopisivu galamu đaci, mlađi i stariji, guraju se i tiskaju oko prodavača sa belim kečetom na glavi, koji čučeci pred školskom ogradom nad svojim korpama glasno nude ono što imaju:

— Perece! Kikiriki! Šećerleme!

Samo što sam zakoračila u učionicu, već na samim vratima dočekala me Milica. To je ona Milica za koju moji školski drugovi i drugarice pričaju da joj je glava puna gmizavih buba... Da joj bube, kada se bolje zagleda po njenoj glavi, vire i mile po kosi... Ja to nikada nisam videla. Uvek sam izbegavala da pripazim na to.

Obraćajući se meni, bez ikakvog uvoda, bez ijedne prethodne reči, kao da je u njoj nešto puklo i raspuklo se do zapenušavosti, Milica je glasno zapevala:

— Juče, prekjuche, rodilo se Čivuče, plače, jauče da mu kupe papuče...

Zgranuto sam pogledala Milicu, ne verujući onome što čujem. Zar Milica to meni kazuje? Meni? Zašto? Šta je navodi na to da mi upućuje te podrugljive, uvredljive, gorke reči? — pitala sam se ojađena do suza. No moj jad nije dugo potrajao. Samo za tren. Nakon toga odmah su me, kao pobesnela bujica, ophrvale pobuna, srdžba i gnev...

Bez razmišljanja sam obema rukama dohvatila Miličine debele pletenice. Vukla sam ih, tresla nemišljeno, divlje, iz sve snage... Ni Miličino plakanje i zapomaganje: »Pusti me, Simka«, nisu omekšali moje srce niti su zaustavili moje ruke. Vukla i tresla sam joj pletenice sve žešće, sve neumornije, sve neumoljivije...

U to su se otvorila vrata. Tišina. Postavilo se pitanje:

— Zašto plačeš, Milice?

Sa crvenim licem natopljenim suzama, grcajući, teško dišući, Milica se jadala:

— Simka mi je kidala kike...

— Zašto si to, Simka, učinila? — prekorno me učiteljica upitala podigavši mi bradu svojim tautkim prstima.

— Milica se meni rugala. Kazala je da sam Čivutka. Ja Čivutka nisam. Srpkinja sam. Isto kao i ona. Samo sam Mojsijeve vere...

— Tako je to, dakle, bilo — rekla je učiteljica srdito. E pa dobro onda, Milice. Dobila si svoje. Da o svemu dublje razmisliš odsedet ćeš celi sat u »magarećoj klupi«.

Došao je jedan odmor. Drugi posle toga. Najzad je i treći stigao. Tako. Sada će đaci četvrtog razreda osnovne škole koji su

Mojsijeve vere otići u »mildar«²⁾ na čas veronauke. Ostali učenici koji su pravoslavne vere ostaće u učionici sve dok ne stigne pop Mihajlo koji će im za vreme časa pričati o svetinji krsta, o Bogorodici — majci Božjoj, svetom Savi, svetom Nikoli i mnogim drugim svecima koje veliča i slavi pravoslavna crkva. (Jednom kada je učitelj Đaen oboleo pa se nije išlo u »mildar«, ja sam ostala u učionici na času hrišćanske veronauke, slušajući kako pop Mihajlo o svemu tome priča mojim školskim drugovima i drugaricama pravoslavne vere.)

Kada sam izišla iz učionice u školskom dvorišu srela sam pop-Mihajla. Šuštanjem crne mantije koja se plete među njegove noge pop Mihajlo upozorava na svoje prolaženje. Njegove široke otvorene oči zovu na pozdrav. I na prilazak njegovoj ruci.

— Zdrava bila, Simka — čujem njegov pozdrav i njegov plahi korak koji se udaljuje. A ja žurim, žurim u »mildar«. Ne smem zakasniti. U takvom slučaju učitelj Đaen će me postaviti u kut, kod vrata, da tu postojim celi sat. Sve dok se čas veronauke ne završi. To je uobičajena kazna onima koji na vreme ne stignu na njegovo predavanje.

»Mildar« se nalazi u središtu Jalije. Blizu moje kuće. Tu se uči čitanje onih neobičnih, zagonetnih slova — hebrejskih slova — i slušaju se starodrevne priče iz Biblije: o braći Kainu i Avelju, o mudracima Davidu i Solomonu, o narodima Egipta i Izraela, o Mojsiju zakonodavcu, i o tome kako je on, uz pomoć Božju, prešao sa izraelskim narodom preko Crvenog mora — bez brige, bez prepreka, i bez ikakvog straha, kao da, eto, prolazi preko livade posute cvećem.

Dok slušam te čudesne priče iz davnih vremena ja zatvaram oči. Od dragosti. Budna sanjam. Ali čitanju hebrejskih slova nisam sklona. Ni najmanje. Radi toga me učitelj Đaen vazda prekoreva. I tuži me ocu. Kaže mu:

— Lenja je. Ne voli da uči...

Iz »mildara« u podne krenula sam prema kući. Na uglu ulice srela sam Francu, staru pokućarku nedavno umrle tija-Lavre »la mestre«.³⁾ Tapkala je po kaldrmi svojim velikim cipelama. Iz njih su izvirivale prljave pete... Smešila se na mene svojim crnim zubima. Treskala je glavom umotanom u žutu maramu. Pozdravila me. Pitala me:

— Kako si, Simka?

— Dobro sam, Franca.

Franca je oklevala. Okrenula se. Htela je, valjda, još nešto da mi kaže, ali je odustala. Produžila je put, gegajući se levo-desno

²⁾ Učionica za veronauk

³⁾ tija = tetka; la mestra (maestra) = učiteljica

kao pijana. Videla sam: ušla je u bakalnicu tetka-Streje. Znam, tamo će ona po običaju tražiti da kupi nešto »na veresiju«.

Vika. Galama. Razuzdani smeh dece. Zastala sam pred ulazom u kapiju da vidim šta se to zbiva. Uvek ista priča. Žalosna priča. Dobri, stari Jahijel. Deca mu se podsmevaju. Čitava povorka razuzdane dečurlije, korak po korak ga sledi uz uzvike, uz besmisleno izrugivanje:

— Jahijel »la kampana« si spanto, si skundjo kun su ermana dibašu di la kama ... (»Nosonja« — Jahijel se uplašio. Od straha se sa svojom sestrom pod krevet sakrio ...)

Šta ta deca većito hoće od tog samotnog, ubogog starca? Zašto ne daju mira njegovom pogurenom telu, njegovim tužnim očima, njegovim opuštenim rukama i stalnom uzdahu koji šišti iz njegovih usta?

Jahijel pušta glasove slične mumljanju. Grdi. Proklinje:

— Crkli, da Bog da ...

Onda se na decu baca kamenjem. Namerno tako usmeruje svoj cilj da nikoga ne pogodi, da nikoga ne povredi. On bi hteo, kada bi mogao, samo da ih zaplaši, da se od njega udalje. Jahijele, Jahijele, zašto ti još živiš? Kome je potrebno tvoje jadno disanje, tvoje bedno postojanje besciljno i bezradosno? Zar samo radi toga stojiš na toj zemlji da decu sa Jalije razveseljavaš svojom tužnom pojavom? Zar samo još radi toga opstojiš na tom svetu da vučeš umorne svoje noge po kaldrmi kojom zvoni svaki tvoj korak?

Kao i uvek kod ovakvih prizora srce mi se ispunilo dubokom tugom. Da ne gledam to više, trčeći sam ušla u kapiju.

Ulazeći u kuću zatekla sam majku da pere prozore. Nisam stigla još ni da je pozdravim, da joj kažem: »Dobar dan, majko«, kad mi ona bez okolišanja dobaci svoju odluku:

— Umesila sam danas »bujikus di kezu«⁴⁾. Po podne ćeš nešto od toga i tetki odneti. Njoj su dragi ti kolači.

Majka je na mom licu videla negodovanje. Da me odobrovolji brzo je dodala:

— Obući ćeš plavu haljinu i belu kecelju, da budeš lepa ...

Majci to nisam poverila. Ali ona naslućuje. Nisu mi dragi susreti sa tetkom. I ne marim da odlazim njenoj kući. A, zašto? Na to pitanje ne bih znala tačno da odgovorim. Možda radi toga što kroz sve te godine otkad sam dorasla da znam da tetka postoji, još nikada nisam videla osmeh na njenom licu. Niti sam od nje čula koju dobrotivu reč. Uvek kada sam bila kod nje (ona je retko kada k nama dolazila; to se obično događalo o prazniku »Pashe«⁵⁾),

⁴⁾ Kolači sa sirom

⁵⁾ Jevrejski praznik, Pesah — sećanje na izbavljenje iz Misira

kada bi moj otac, u porodičnom krugu, održao »seder«⁶⁾ nalazila sam kako me njene velike crne oči motre sa sviju strana. Videla bih kako ona prati svaku moju kretnju, svaki moj mig i korak. Kako pazi na moje reči. Na moje ćutanje. Uvek mislim, kada se kod nje zateknem: tetka kada dođem — jedva čeka da odem.

Možda i zbog toga nisam volela da odlazim tetki što mi njena devojka, sa uštirkanom belom kecljom i čipkanom kapom na glavi, kada god zakoraknem prag njezine kuće, sa podsmehom na licu, sa dosadom u glasu otvara vrata. Sa neugodnom očitošću daje mi na znanje da nisam u toj kući jako uvaženi gost.

I nameštaj u tetkinoj kući, hladan i glomazan, ostavljao je na mene sumoran utisak. Imala sam osećanje, kad god bih se našla u njevoj blizini, da će se nenadano, bez uzroka, celom težinom na mene sručiti.

Moju pažnju je neodoljivom snagom privlačio jedino onaj ormaric sa sviju strana zatvoren debelim staklom. O, koliko je krasota bilo u njemu! Tu su se caklile majušne lutke, krhke posudice, lepušne čaše, tanjiri svih boja i oblika, zlataste šoljice, i nadasve onaj divotni mali srebrom protkani svećnjak, na kome se za »Hanuka«⁷⁾ upale crvene svećice koje, dok gore i plamsaju, blistaju kao nebeske zvezde.

— Ti predmeti koji žive u sigurnosti pod biljurskim staklom (ti se predmeti čuvaju od pokolenja do pokolenja), jednom mi je majka pričala, nadživeće mnoge ljude. (Mrtve stvari nadživljuju živog čoveka!) Njihova vrednost iz godine u godinu postaće sve veća. . .

Majci se ne sme prigovoriti.

Po njenoj želji, tog popodneva, kada je sunce zašlo, otišla sam tetki. Ona stanuje u velikoj, sivoj kući sa izbočenim balkonima, najvećoj kući na Zereku. Odmah do kafane »Negotin«.

Kad je devojka oprezno zakucala i tihano otvorila vrata tetkine sobe — našla sam tetku da sedi za stolom. Sa njom su za stolom sedele još tri žene. Stisnutih usana, nemirnih prstiju, one su igrale karte.

Sve četiri žene za stolom nalikovale su jedna na drugu. Visoke »pundže« na njihovim glavama pridržavali su duguljasti češljevi. Oko vrata nosile su zlatne lance. Prsti su im bili načičkani sjajnim prstenjem. Obrazi nabeljeni puderom.

Kada su me ugledale, četiri žene su negodovala. Osmotrile su me ljutito. Smetala sam im. Poremetila sam svojim prisustvom zanos njihove zabave i rasonode.

⁶⁾ Ritualna večera o prazniku Pesah

⁷⁾ Jevrejski praznik u čast junačke borbe Makabejaca protiv sirijskih zavojevača pre 2104 godine.

Stajala sam još malo vremena smušena, bez reči, gotovo i bez disaja (tetka je u međuvremenu mrzovoljno uzela omot sa kolačima omotanim u »flis-papir« i, ne pogledavši ga, odgurnula u kut obližnjeg stolića) pred uznemirenim, nestrpljivim igračicama karata, onda sam otišla. Polako. Na prstima. Bez glasa. I bez pozdrava.

Kada sam se kući vratila, pred vratima našeg stana, sa mojom majkom, sedele su susedke i tiho razgovarale. Do mene su doprle poslednje reči:

— Ah, ta deca...

Onda su susedke ustale. Svaka je uzela svoju šamlicu. Moja majka je svoju šamlicu odgurnula nogom. Ostala je izvrnuta pred vratima. Obe smo ušle u sobu. Majka se popela na stolicu. Upalila je lampu.

Stiglo je veče.

Jedan dan je prošao...